

כישופים ביהדות: המקורות, הסיפורים, האיסור והדרך לבטלם

מחרטומי מצרים ועד רבי חנינא: מה לימדו התורה, חז"ל, הזוהר והאר"י על הכישוף, ואיך "אין עוד מלבדו" מבטל את כל כוחו

מעטים הנושאים שמעוררים בלב האדם פחד כמו המילה "כישוף". אדם עובר תקופה קשה, הפרנסה נתקעת, השלום בבית נסדק, הגוף נחלש בלי הסבר, ומיד עולה המחשבה שמישהו "עשה לו משהו". התורה הקדושה לא התעלמה מן העולם הזה. היא קראה לו בשמו, אסרה אותו באיסורים חמורים, וחז"ל סיפרו עליו מעשים מפליאים. ובאותה נשימה לימדו אותנו את הסוד הגדול שמבטל את כל כוחו: "אין עוד מלבדו".

במאמר קצר שכתבתי בעבר, על כישופים ביהדות ועל הדרך להתמודד איתם, הבאתי את עיקרי הדברים. כאן אני מבקש ללכת עם הקוראים לאט ובהרחבה, מן הפסוקים בתורה ועד דברי הזוהר הקדוש, האר"י הקדוש והפוסקים. נראה מה אסרה התורה ואיך הגדירו חז"ל כל איסור, נשמע את סיפורי חרטומי מצרים, בלעם, שאול בעין דור ושמעון בן שטח, נעמוד על המחלוקת אם יש בכישוף ממש, ובעיקר נלמד איך יהודי שומר על עצמו ועל ביתו, בלי פחד, מתוך אמונה שלמה.

מהו כישוף

חז"ל לימדו אותנו את מהותו של הכישוף מתוך שמו:

"אמר רבי יוחנן: למה נקרא שמן כשפים, שמכחישין פמליא של מעלה"

סנהדרין סז ע"ב; חולין ז ע"ב

רש"י מפרש שהמילה "כשפים" היא "נוטריקון כחש פמליא של מעלה שעל מי שנגזר לחיות ממיתין". כלומר, הכישוף מנסה להפוך את סדרי העולם שקבע הבורא, ולפעול נגד הכוחות העליונים הממונים על הטבע.

הרמב"ן, בפירושו לפרשת שופטים, מבאר את הדבר בעומק. הקב"ה ברא את העליונים להנהיג את התחתונים, ונתן בכוחם דרכים להמיר את ההנהגה. הכישוף משתמש בכוחות האלה בדרך הפוכה מן הרצון הפשוט של הבורא: "וזה סוד הכשפים וכחם שאמרו בהם שהם מכחישים פמליא של מעלה, לומר שהם הפך הכחות הפשוטים". ולכן, כך הוא כותב, ראוי שתאסור אותם התורה, "שינח העולם למנהגו ולטבעו הפשוט שהוא חפץ בוראו".

וספר החינוך (מצווה סב) מוסיף ששורש האיסור הוא שהמכשף "בא כנגד חפץ השם שהוא חפץ בישובו ושיתנהג הכל בדרך הטבע". ומעיר שם החינוך דבר יפה: חז"ל אמרו "פמליא של מעלה" ולא "גזרת מעלה", כי גם הכוח הזה נברא בגזרת הבורא מתחילת הבריאה, ורק כוחם של הממונים הוא שנכחש.

ועוד מבחינים חז"ל בין שני סוגים. על הפסוקים בפרשת וארא, "בלטיהם" ו"בלהטיהם", אמרו: "בלטיהם, אלו מעשה שדים. בלהטיהם, אלו מעשה כשפים" (סנהדרין סז ע"ב). ורש"י שם מבאר שמעשה שדים נעשה על ידי השדים, ואילו מעשה כשפים "אינו עושה על ידי שדים אלא מעצמו".

האיסורים בתורה

התורה חוזרת על איסורי הכישוף בכמה מקומות, ובכל מקום מוסיפה צד נוסף. בפרשת משפטים נאמר בקצרה ובחומרה:

"מכשפה לא תחיה"

שמות כב, יז

בפרשת קדושים: "לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו" (ויקרא יט, כו), "אל תפנו אל האבת ואל הידענים אל תבקשו לטמאה בהם אני ה' אלהיכם" (שם, לא). ובפרשה הסמוכה מוסיפה התורה את עונשו של הפונה

אליהם: "ונתתי את פני בנפש ההוא והכרתי אתו מקרב עמו" (ויקרא כ, ו), ואת עונשם של בעלי האוב עצמם: "מות יומתו באבן ירגמו אתם" (שם, כז).

ובפרשת שופטים באה הרשימה המלאה, לפני הכניסה לארץ:

"לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף. וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל המתים. כי תועבת ה' כל עשה אלה"

דברים יח, י עד יב

ומיד אחר כך, במקום עוד איסור, באה מצוות עשה:

"תמים תהיה עם ה' אלהיך"

דברים יח, יג

רש"י מפרש: "התהלך עמו בתמימות, ותצפה לו, ולא תחקר אחר העתידות, אלא כל מה שיבא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקו". והפסוק הבא מסביר את ההבדל בין ישראל לעמים: "כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעננים ואל קסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך" (שם, יד). הרמב"ן שם מבאר שלישאל נתן הקב"ה נביאים, ולכן אינם צריכים לבקש את העתיד מן הכוכבים ומן השדים.

והזהר הקדוש בפרשת וארא מונה את הרשימה הזאת כ"עשר זינין דחכמתא דחרשיא", עשרה מינים של חכמת הכישוף, ומספר שנהרות מצרים גידלו "מארי דחרשין", בעלי כשפים, בכל עשר הדרגות האלה.

כל איסור בשמו: הגדרות חז"ל והרמב"ם

חז"ל בגמרא (סנהדרין סה ע"א וע"ב) והרמב"ם בהלכות עבודה זרה (פרק יא, ופרק ו לעניין אוב וידעוני) פירשו כל מילה ברשימה. הנה הדברים בקיצור:

הלשון בתורה	פירוש חז"ל והרמב"ם
קוסם	עושה מעשה עד שתתפנה מחשבתו ויאמר עתידות, כמו הנשען על מקלו
מעונן	נותן עתים: "יום פלוני טוב, יום פלוני רע". ולדעת חכמים, האוחז את העינים
מנחש	תולה את מעשיו בסימנים: פתו נפלה מפיו, צבי הפסיקו בדרך
מכשף	העושה מעשה כשפים של ממש
חובר חבר	אומר לחש כדי לקבץ נחשים ועקרבים או שלא יזיקו
שואל אוב	מעלה כביכול את המת, וקול נמוך יוצא כמו מתחת לארץ
ידעוני	מניח בפיו עצם של חיה ששמה ידוע, והעצם מדבר
דורש אל המתים	מרעיב עצמו ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה

הרמב"ם מאריך בפרטים. על הקוסם כתב שיש "מי שמסתכל במראה של ברזל או בעששית ומדמין ואומרים", ומביא על כך את דברי הנביא: "עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו" (הושע ד, יב). ועל המעונן כתב שהאיסור חל "אף על פי שלא עשה מעשה אלא הודיע אותן הכזבים שהכסילים מדמין שהן דברי אמת". והאיסור כולל גם את השואל. הרמ"א בשולחן ערוך כותב: "וכ"ש דאסור לשאול בקוסמים ומנחשים ובמכשפים" (יורה דעה קעט, א).

על הדורש אל המתים שנינו בגמרא דבר נורא:

"וכשהיה רבי עקיבא מגיע למקרא זה היה בוכה, ומה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה, שורה עליו רוח טומאה, המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה, על אחת כמה וכמה"

סנהדרין סה ע"ב

תחשבו על הרגע הזה. רבי עקיבא, הגדול שבחכמי ישראל, יושב ולומד פסוק על איסור של עובדי טומאה, ובוכה. הוא אינו בוכה עליהם. הוא בוכה עלינו. אם אדם שמענה את עצמו לשם טומאה זוכה למה שביקש, כמה היה זוכה מי שמענה את עצמו לשם קדושה. ובגמרא שם הוא מסיים: "אבל מה אעשה שעונותינו גרמו לנו". אני חושב שזו התשובה לכל מי שמתפתה לחפש כוחות בדרכים אסורות. הכוח האמיתי קרוב אלינו מאוד, בתפילה, בתענית, בלימוד ובטהרה. רק צריך לבקש אותו במקום הנכון.

ההלכה: שלוש דרגות

המשנה במסכת סנהדרין קובעת:

"המכשף, העושה מעשה חייב, ולא האוחז את העינים"

משנה, סנהדרין ז, יא

ובגמרא מסדר אב"י את כל התחום בכלל אחד:

"אמר אב"י: הלכות כשפים כהלכות שבת, יש מהן בסקילה, ויש מהן פטור אבל אסור, ויש מהן מותר לכתחלה"

סנהדרין סז ע"ב

העושה מעשה כשפים של ממש, חייב סקילה. האוחז את העינים, שרק מראה כאילו עשה דבר, פטור אבל אסור. והמותר לכתחילה הוא מה שעשו רב חנינא ורב אושעיא, שעסקו בהלכות יצירה, ורש"י מבאר שאין בזה משום כישוף כלל, "דמעשה הקב"ה הן ע"י שם קדושה שלו". על הצד הזה הרחבתי במאמר על הקבלה המעשית, ושם הבאתי את דברי האר"י הקדוש שאסר את השימוש בשמות בדורותינו.

וכך פסק הרמב"ם:

**”המכשף חייב סקילה והוא שעשה מעשה כשפים. אבל האוחז את העינים והוא שיראה שעשה
והוא לא עשה לוקה מכת מרדות”**

רמב”ם, הלכות עבודה זרה יא, טו

ובגמרא מובא מעשה שמלמד מה ההבדל. רב סיפר לרבי חייא שראה סוחר ערבי שחתך גמל בחרב, הקיש בפעמון והגמל קם. שאל אותו רבי חייא אם נשארו אחר כך דם ופרש על הארץ, והכריע: ”הוא אחיזת עינים הוה”. רש”י מוסיף שם: ”שאינו יכול להחיות המת”.

בשולחן ערוך נפסק: ”אוחז את העינים אסור וע”י ספר יצירה מותר” (יורה דעה קעט, טו). ועל מי שרוצה להשתמש בשדים, אפילו בהיתרים שיש מתירים, מוסיף הרמ”א אזהרה חדה:

”מ”מ רוב העוסקים בזה אינן נפטרים מהם בשלום על כן שומר נפשו ירחק מהם”

רמ”א, יורה דעה קעט, טז

ויש עוד הלכה חשובה. רבי אליעזר הגדול סיפר שרבי עקיבא ביקש ממנו ללמוד ”נטיעת קשואין”, ובדבר אחד נתמלאה השדה קישואים, ובדבר אחד נתקבצו כולם. הקשתה הגמרא איך עשה כך, והרי העושה מעשה חייב, והשיבה: ”לעשות אי אתה למד, אבל אתה למד להבין ולהורות” (סנהדרין סח ע”א). חכמי ישראל ידעו את סודות הכישוף כדי לדון ולהורות, ולא כדי לעשות.

חרטומי מצרים ו”אצבע אלהים”

המפגש הגדול הראשון בתורה בין הקדושה לבין הכישוף היה בארמון פרעה. אהרן השליך את מטהו והוא היה לתנין, ו”יקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם חרטומי מצרים בלהטיהם כן”. אבל התורה ממשיכה: ”וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינים ויבלע מטה אהרן את מטתם” (שמות ז, יא עד יב).

במכות הראשונות, הדם והצפרדע, עשו החרטומים כמעשי משה. רש”י מביא את דברי חז”ל שפרעה לעג למשה: ”תבן אתם מכניסים לעפרים, עיר שכלה תבן, אף אתם מביאין מכשפות למצרים שכלה כשפים” (רש”י שמות ז,

”ויאמרו החרטמם אל פרעה אצבע אלהים הוא”

שמות ח, טו

רש”י מפרש: ”מכה זו אינה על ידי כשפים, מאת המקום היא”. ובגמרא: ”אמר רבי אליעזר: מיכן שאין השד יכול לבראות בריה פחות מכשעורה” (סנהדרין סז ע”ב). והבן איש חי זיע”א, בפירושו ”בן יהוידע”, מבאר שכשם שאין הטומאה שורה על פחות מכשיעור, כך אין לכוחות הטומאה שליטה על בריה קטנה כל כך. עד כאן הגיע הכוח שלהם, ולא יותר.

והזהר הקדוש מוסיף שגם יוסף הצדיק עמד מול אותם חכמים. כשחלם פרעה את חלומותיו, ”וישלח ויקרא את כל חרטמי מצרים”, ומפרש הזהר: ”אלין חרשין”, אלה המכשפים, ”וכלהו הוו מסתכלין למנדע ולא יכילו לאדבקא” (זהר, פרשת מקץ). כל חכמתם לא הספיקה כדי להבין חלום אחד, עד שבא צדיק אחד שאמר ”בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה” (בראשית מא, טז).

לבן ובלעם: ”כי לא נחש ביעקב”

הזהר הקדוש מגלה שלבן הארמי היה מכשף גדול, וכל כוחו הופנה נגד יעקב אבינו:

”ובכלהו עשרה זיני חרשין וקוסמין... עבד לבן לקבליה דיעקב ולא יכיל”

זהר, פרשת וישלח

בכל עשרת מיני הכשפים עשה לבן נגד יעקב, ולא יכול לו. ומזה דורש הזהר את דברי יעקב ”והחלף את משכרתי עשרת מנים ולא נתנו אלהים להרע עמדי” (בראשית לא, ז). ומוסיף הזהר שעל זה אמר בלעם, נכדו של לבן: ”כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל” (במדבר כג, כג). כלומר, אין מי שיכול להם, שהרי אביהם עמד בפני כל זה.

והאר"י הקדוש מגלה את הקשר בין השניים: "לבן הארמי אבי אביו של בלעם, והוא עצמו נתגלגל בבלעם, וממנו למד בלעם בן בנו מעשה כשפים" (עץ חיים, שער לח, פרק ג). והזהר בפרשת בלק מספר שלבן ובלעם למדו את חכמתם בהררי קדם, ההרים החשוכים שבהם קשר הקב"ה בשלשלאות את המלאכים עזא ועזאל, שהטעו את העולם, "ואולפין לון לבני נשא חרשין ונחשין וקסמין", ושם "לבן ובלעם מנייהו אולפי חרשין". וזה שאמר בלעם "מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם".

ובסוף ימיו, כשבא בלעם להילחם בישראל בכוח פיו, נהרג בחרב. ורש"י מבאר את המידה כנגד מידה:

"הוא בא על ישראל והחליף אמנותו באמנותם, שאין נוצחים אלא בפיהם ועל ידי תפלה ובקשה"

רש"י, במדבר לא, ח

זו האומנות שלנו: הפה של יהודי, התפילה והבקשה. על בלעם הרחבתי גם במאמר **עין הרע ביהדות**, שם ראינו איך ביקש להכניס בישראל עין רעה ולא יכול.

שאול ובעלת האוב בעין דור

שאול המלך עצמו ביער את הכישוף מן הארץ: "ושאול הסיר האבות ואת הידענים מהארץ" (שמואל א כח, ג). אבל ערב המלחמה האחרונה שלו, כשה' לא ענה לו "גם בחלמות גם באורים גם בנביאם", אמר לעבדיו: "בקשו לי אשת בעלת אוב ואלכה אליה ואדרשה בה". התחפש, הלך לעין דור בלילה, וביקש ממנה להעלות לו את שמואל הנביא.

המדרש מספר את הסיפור בכאב גדול. על בקשתו של שאול נאמר שם:

"מוטב היה לו לשאל באורים ותמים של מעלן ולא באוב וידעני של מתן"

ויקרא רבה כו, ז

ובאותו מדרש, כששאל שאול את שמואל למה דבריו קשים כל כך, השיב לו שמואל: "כד הוינא גבך הוינא בעולם דשקר... וכדון דאנא בעולם דקושטא", כשהייתי איתך הייתי בעולם השקר, ועכשיו אני בעולם האמת.

ובדברי הימים נאמר על סופו של שאול: "וימת שאול במעלו אשר מעל בה'... וגם לשאול באוב לדרוש. ולא דרש בה'" (דברי הימים א' י, יג עד יד). ובכל זאת, המדרש לא שוכח את גדולתו. שאול ידע שייהרג, ויצא למלחמה עם בניו, וריש לקיש אומר שהקב"ה קרא למלאכי השרת לראות "בריה שבראתי בעולמי", שהולך למלחמה "ושמח על מדת הדין שפוגעת בו".

יש בסיפור הזה לקח לכל אחד מאיתנו. שאול לא היה רשע. הוא היה מלך גדול שבשעת לחץ ופחד, כשהשמיים נראו לו סגורים, הלך לחפש תשובות במקום הלא נכון. כמה פעמים אדם במצוקה מרגיש שה' לא עונה לו, ומתפתה לפנות אל מי שמבטיח לו תשובות מהירות. דווקא אז צריך לזכור את המדרש: עדיף לשאול למעלה ולא למטה. גם כשנדמה שאין תשובה, ה' שומע. ואם יש שתיקה, גם היא תשובה.

ובעניין מה היה שם באמת, נחלקו הגאונים, כפי שמביא הרד"ק (שמואל א כח, כד). רב שמואל בן חפני סבר שהאישה עשתה הכל ברמאות. ורב סעדיה גאון ורב האי גאון אמרו שהאישה אמנם לא הייתה יכולה להחיות מת, אבל הבורא החיה את שמואל כדי לספר לשאול את העתיד, ולכן נבהלה האישה וזעקה. ובמדרש וברש"י נראה שהעלייה הייתה אמיתית, ושמואל עלה "שלא כדרך העולים", בשביל כבודו של שאול.

איזבל, ואליהו בהר הכרמל

בימי בית אחאב פשה הכישוף בישראל. כשבא יהוא למרוד ביהורם בן אחאב, שאל אותו יהורם "השלום יהוא", והשיב לו:

"מה השלום עד זנוני איזבל אמך וכשפיה הרבים"

מלכים ב ט, כב

ובאותו דור עמד אליהו הנביא מול נביאי הבעל בהר הכרמל. לפני שהתפלל, ציווה לשפוך מים על המזבח, "ויאמר שנו וישנו ויאמר שלשו וישלשו" (מלכים א יח, לד), ואחר כך אמר "ענני ה' ענני". ובגמרא:

"ענני" שתרד אש מן השמים ותאכל כל אשר על המזבח, ויענני שתסיח דעתם, כדי שלא יאמרו

מעשה כשפים הם"

ברכות ט"ב

החיד"א זיע"א, כפי שמביא הבן איש חי בבן יהוידע שם, מבאר שיציקת המים הייתה כדי להראות שאין זה כישוף, שהרי הכשפים אינם מצליחים במים, ואף על פי כן הוצרך אליהו להתפלל, כי יש מיני כשפים שגם המים אינם מבטלים. ובמשנה אמרו חכמים: "הזנות והכשפים כלו את הכל" (סוטה ט, יג). והנביאים הבטיחו לעתיד: "והכרתי כשפים מידך ומעוננים לא יהיו לך" (מיכה ה, יא), "והייתי עד ממהר במכשפים" (מלאכי ג, ה).

מעשים מן הגמרא

◆ ינאי ואותה אישה בפונדק

הגמרא מספרת על אדם בשם ינאי שהגיע לפונדק וביקש מים. הגישו לו משקה של קמח ומים, וראה שהאישה מניעה את שפתיה. רש"י מפרש: "הכיר שכשפנית היא". שפך מעט מן המשקה על הארץ, ונעשו עקרבים. אמר לה: "אנא שתאי מדידכו, אתון נמי שתו מדידי", אני שתיתי משלכם, שתו גם אתם משלי. השקה אותה, ונהפכה לחמור. רכב עליה לשוק, עד שבאה חברתה והתירה את הכישוף (סנהדרין סז ע"ב). ומעיר רש"י שאין לגרוס "רבי ינאי", כי זה שעשה כשפים לא היה מחכמי ישראל.

◆ זעירי באלכסנדריה

זעירי קנה חמור באלכסנדריה של מצרים. כשהביא אותו לשתות מים, "פשר וקם גמלא דאוסקניתא", הכישוף נמס והחמור חזר להיות קרש של גשר. אמרו לו שם: "מי איכא דזבין מידי הכא ולא בדיק ליה אמיא", האם יש מי שקונה דבר כאן ולא בודק אותו במים (סנהדרין סז ע"ב). ורש"י כותב: "כל מילי מכשפות נבדקין על מים חיים

ונמוחין". והבן איש חי מסביר: "כי המים דוחין כוחות הטומאה בכמה דברים וכאשר תמצא בטבילה ובנטילת ידיים".

◆ רבי חנינא: "אין עוד מלבדו"

זה המעשה החשוב מכולם:

"ההיא איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דרבי חנינא. אמר לה: אי מסתייעת, זילי עבידי. 'אין עוד מלבדו' כתיב"

סנהדרין סז ע"ב

אישה אחת ניסתה לקחת עפר מתחת רגליו של רבי חנינא, ורש"י מפרש: "לעשות לו כשפים להמיתו". ורבי חנינא אמר לה בשלווה גמורה: אם תצליחי, לכי ועשי. "אין עוד מלבדו" כתוב. ורש"י מפרש את דבריו: "ואם המקום חפץ בי לא תוכלי להרע ואם תוכלי מאתו יצא ואני מקבלן". ומן הפסוק הזה עצמו, "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו" (דברים ד, לה), למד רבי חנינא: "אפילו לדבר כשפים".

הקשתה הגמרא: והרי רבי יוחנן אמר שהכשפים מכחישים פמליא של מעלה. והשיבה: "שאני רבי חנינא, דנפיש זכותיה". רבי חנינא, שזכויותיו מרובות, שונה. ונחזור לזה בהמשך, כי בתשובה הזאת טמון הסוד כולו.

◆ שמעון בן שטח ושמונים המכשפות באשקלון

במשנה מסופר: "והלא שמעון בן שטח תלה נשים באשקלון. אמרו לו, שמנים נשים תלה, ואין דנין שנים ביום אחד" (משנה, סנהדרין ו, ד). ובתלמוד הירושלמי (סנהדרין ו, ו; חגיגה ב, ב) מסופר הסיפור המלא. חסיד אחד באשקלון ראה בחלום שעונש קשה ממתין לשמעון בן שטח בעולם העליון, ושאל מה חטאו, ואמרו לו שנדר שאם ייעשה נשיא יהרוג את המכשפות, "והא אית תמנין נשין חרשיין יהיבין גו מערתא דאשקלון מחבלן עלמא", והנה יש שמונים נשים מכשפות במערה של אשקלון, ומחבלות את העולם.

ושמעון בן שטח עשה מעשה של חכמה. ביום גשום אסף שמונים בחורים, נתן לכל אחד בגד נקי מקופל בתוך כד חדש, וכנס לבדו אל המערה. המכשפות הראו לו את כוחן, זו הוציאה לחם וזו תבשיל וזו יין, ושאלו מה הוא יודע לעשות. אמר להן שיכול להביא שמונים בחורים בבגדים יבשים ביום של גשם. נתן סימן, הבחורים לבשו את

הבגדים ונכנסו, וכל אחד הרים מכשפה אחת מן הארץ. ורש"י (סנהדרין מד ע"ב) מביא מה שאמר להם שמעון בן שטח קודם לכן:

"ובשעה שתכנסו יגביה איש אחת מהן מן הארץ ושוב אין מכשפות שולטות בכם"

רש"י, סנהדרין מד ע"ב

ומסיים הירושלמי שאף שאין דנים שניים ביום אחד, "שהיתה השעה צריכה לכך". ורש"י שם מספר גם את המחיר הכבד ששילם שמעון בן שטח על המעשה הזה, שקרוביהן העידו עדות שקר על בנו, והבן קיבל עליו את הדין בשלמות. מסירות נפש של ממש, כדי לטהר את ארץ ישראל.

◆ **אמימר והעצה של "ראש המכשפות"**

ובמסכת פסחים מספר אמימר שראש המכשפות עצמה גילתה לו מה יאמר מי שפוגע בהן, ובסוף הדברים: "אדחנני וחנונכי לא אתיתי לגו". רש"י מפרש: "כל זמן שחסו עלי מן השמים ואני חסתי על עצמי... לא באתי ביניכם" (פסחים קי ע"א וע"ב, ורש"י שם). כלומר, השמירה הראשונה היא רחמי שמייים, ולצידה זהירות של האדם עצמו, שאינו נכנס למקומות שאין לו מה לחפש בהם.

"מרבח נשים מרבח כשפים"

הלל הזקן אמר במשנה: "מרבח נשים, מרבח כשפים" (אבות ב, ז). ובגמרא נאמר על הפסוק "מכשפה לא תחיה": "אחד האיש ואחד האשה. אם כן, מה תלמוד לומר מכשפה, מפני שרוב נשים מצויות בכשפים" (סנהדרין סז ע"א). וספר החינוך מסביר "שדבר ברגיל", כלומר התורה דיברה על מה שהיה מצוי באותם ימים, והדין שווה לאיש ולאשה.

אני חושב שהלל לימד כאן דבר על הבית. בדורות שבהם אדם נשא כמה נשים, הבית התמלא קנאה ותחרות, והקנאה פותחת פתח לדרכים פסולות, כדי למשוך את הלב או להרחיק את הצרה. אין כאן חלילה דבר נגד נשות ישראל, ועליהן אמרו חז"ל: "בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים" (סוטה יא ע"ב). יש כאן אזהרה לכל בית: כשיש בו שלום ואמון, אין לכישוף מקום.

על כוחו של הכישוף: הרמב"ם, הגר"א והמקובלים

כאן אנו מגיעים למחלוקת גדולה, וצריך להביא אותה ביראה ובכבוד לכל הצדדים.

◆ דעת הרמב"ם

הרמב"ם, אחרי שפירט את כל האיסורים, כתב:

"ודברים האלו כלן דברי שקר וכזב הן והם שהטעו בהן עובדי כוכבים הקדמונים לגויי הארצות
כדי שינהגו אחריהן"

רמב"ם, הלכות עבודה זרה יא, טז

ולדעתו, "בעלי החכמה ותמימי הדעת ידעו בראיות ברורות שכל אלו הדברים שאסרה תורה אינם דברי חכמה
אלא תהו והבל", ומשום כך אמרה תורה "תמים תהיה עם ה' אלהיך". וכך כתב גם על הלוחש על נשיכת עקרב,
שהתירו לו "אף על פי שאין הדבר מועיל כלום", כדי לחזק את לבו (שם, יא).

◆ דעת הגר"א והמקובלים

אבל רוב חכמי ישראל לא קיבלו את דבריו. הגאון מווילנה כתב בביאורו לשולחן ערוך:

"אבל כל הבאים אחריו חלקו עליו שהרי הרבה לחשים נאמרו בגמרא"

ביאור הגר"א, יורה דעה קעט, ס"ק יג

ומונה הגר"א את המעשים שבגמרא, ואת דברי רבי יוחנן "למה נקרא שמן כשפים", ואת הפסוק "ויהיו לתנינים",
ומסיים שדברי חז"ל "הם כפשטן אלא שיש בהם פנימיות", פנימיות "של בעלי האמת", כלומר של חכמי הקבלה.
גם הרמב"ן, כפי שראינו, כתב שיש בכשפים כוח ממשי, ועל הניחוש כתב ש"אנחנו לא נוכל להכחיש דברים
יתפרסמו לעיני רואים". וכך נראה פשוט מן הגמרא, שאביי מונה בכשפים "העושה מעשה", ומבדיל אותו מן
האוחז את העינים.

רבנו משה חיים לוצאטו, הרמח"ל זיע"א, מבאר בספרו "דרך ה'" שכמו שנתן הקב"ה לאדם דרך להשיג רוח הקודש למעלה מן הטבע, כך נברא כנגדה ההפך: "שיוכל האדם להמשיך חשך ועכירות ורוח טומאה שלא כדרך הטבעי, והוא ענין טומאות הכישוף". ומיד הוא מגביל את הכוח הזה:

"אך לא יהיה זה אלא כשיעור ההוא ולא יותר. וגם באותו השיעור כבר אפשר שידחו הם מכח חזק מהם, ותמנע פעולתם בגזירתו ית"י"

דרך ה', חלק ג, פרק ב

וזו מסקנת המסורת שלנו: יש בכישוף כוח של ממש, כוח שהבורא עצמו ברא ונתן לו גבול, והוא אינו כלום לפני מי שאמר והיה העולם. וגם הפוסקים העידו שהכוח הזה נחלש מאוד בדורות האחרונים. המגן אברהם כתב, כפי שמביא ערוך השולחן, ש"האידנא כשפים לא שכיחי" (ערוך השולחן, אורח חיים ג, ו). והבן איש חי כתב: "בזמן הזה שנחלשה הסטרא אחרא גם כחן של כשפים נחלש שאין מצויים בכל מקום ואינם מצויין אצל כל אדם" (בן יהוידע, סנהדרין סז ע"ב).

השיטה	עיקר הדברים
הרמב"ם	הכל הבל ודמיון, ואסור משום שהוא דרך עבודה זרה
הרמב"ן והגר"א	יש בכשפים כוח ממשי, כפשטות דברי חז"ל
הרמח"ל ובעל נפש החיים	כוח טומאה שהבורא ברא ונתן לו גבול
המסקנה המעשית	הכל אסור, ולפני "אין עוד מלבדו" אין לו שליטה

שורש הכישוף בתורת הסוד

האר"י הקדוש מגלה מאיפה יונק הכישוף את כוחו. הוא מסביר שבקליפת נוגה, המקום שבו הטוב והרע מעורבים, נמצא גם הכוח הזה:

”ודע כי כל הג' כשפים המכחישינן פמליא של מעלה הם שם יען כי הטוב שבתוכם משפיע
בחיצוניו שהוא הרע שם ועושה נפלאות”

עץ חיים, שער מט, פרק ד

כלומר, לכישוף אין חיות משלו. כל כוחו הוא ניצוץ של טוב שנשבה בתוך הרע, והרע משתמש בו כדי לעשות “נפלאות”. ומוסיף האר"י שם: “לכן מחויבים סנהדרין לידע כשפים”, כדי שיוכלו לדון ולהבחין.

והבן איש חי מסביר מתי קיבל הכישוף את כוחו: “אחר חטא אדם הראשון שהגביר בחטאו כח הסיטרא אחרא בתערובת טוב ברע וגרם שיהיה לה שליטה בעולם, ולכן הכשפים שהם רוחות הסטרא אחרא יש להם שליטה בכך” (בן יהוידע, סנהדרין סז ע"ב). מאז שהנחש הסית את חוה, נתערבב הטוב ברע, ומן התערובת הזאת יונק הכישוף.

ורבי חיים מוולוז'ין זצ"ל, תלמידו הגדול של הגר"א, כותב בספרו “נפש החיים” שכל פעולות הכשפים “נמשך מהכחות הטומאה של המרכבה טמאה”, ושכוחם הוא רק על סדרי הטבע והמזלות, “אבל לא שיהא בכחם לשנות ח"ו מסדר הפעולות הקדושים של כחות המרכבה קדושה”. ומביא שם מן התיקונים שכאשר עומדים מולם שמות הקדושה, “ממילא כרגע מתבטל כל עניני פעולתם לגמרי”, וטעם הדבר: “כיון שאין הכח שלהם מעצמם ח"ו”.

”אין עוד מלבדו”: הסגולה הגדולה

ועכשיו נחזור לרבי חנינא ולתשובת הגמרא, “שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה”. רבי חיים מוולוז'ין מבאר שאין הכוונה שרבי חנינא סמך על זכויותיו המרובות. רבי חנינא ידע “שזאת האמונה קבועה בלבו לאמיתה שאין עוד מלבדו יתב' שום כח כלל”, ולכן היה לבו בטוח. ומזה הוא מלמד את כל אחד מאיתנו:

”ובאמת הוא ענין גדול וסגולה נפלאה להסר ולבטל מעליו כל דינין ורצונות אחרים שלא יוכלו לשלוט בו ולא יעשו שום רושם כלל. כשהאדם קובע בלבו לאמר הלא ה' הוא האלקים האמתי ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם וכל העולמות כלל והכל מלא רק אחדותו הפשוט ית"ש”

נפש החיים, שער ג, פרק יב

ושם הוא ממשיך: מי שמבטל בלבו כל כוח אחר, ”ואינו משגיח כלל על שום כח ורצון בעולם, ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ב”ה, כן יספיק הוא יתב’ בידו שממילא יתבטלו מעליו כל הכחות והרצונות שבעולם שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל”.

אני רוצה שכל מי שקורא את השורות האלה ויש בלבו פחד, יעצור רגע ויאמר מתוך הלב: ”ה' הוא האלהים, אין עוד מלבדו”. לא כמילים של סגולה, אלא כאמת שהלב מכיר בה. הפחד עצמו נותן לכוחות האלה מקום, כי מי שמפחד מהם, כאילו מודה שיש להם כוח משל עצמם. ומי שיודע שהכל מלא כבודו של הקב”ה, ושאינן שום כוח בעולם שיכול לזוז בלי רצונו, יכול לעמוד כמו רבי חנינא ולומר בשלווה: אם תצליחי, לכי ועשי. ”אין עוד מלבדו” כתוב.

שמירות שלימדו חז”ל והחכמים

◆ מים, תהילים ופסוקים

ראינו את דברי רש”י שהכשפים ”נבדקין על מים חיים ונמוחין”, ואת דברי הבן איש חי שהמים ”דוחין כוחות הטומאה”, כמו בטבילה ובנטילת ידיים. והרמב”ם עצמו, שהחמיר כל כך, התיר: ”אבל הבריא שקרא פסוקין ומזמור מתהלים כדי שתגן עליו זכות קריאתו וינצל מצרות ומנזקים הרי זה מתר” (הלכות עבודה זרה יא, יב). וכך נפסק בשולחן ערוך: ”הבריא מותר לקרות פסוקים להגן עליו מהמזיקין” (יורה דעה קעט, י).

ובגמרא במסכת פסחים (קיא ע”א), למי שעבר בין דברים שחז”ל אמרו שיש בהם סכנה של רוח רעה, הורה רב פפא ”נפתח ב’אל’ ונפסיק ב’אל””, ורש”י מפרש שאומרים את הפסוקים ”אל מוציאם ממצרים” עד ”כי לא נחש

ביעקב... מה פעל אל". הפסוק שבלעם אמר בעל כורחו הפך למגן לבני ישראל.

◆ הפסוקים של מוצאי שבת

רבי חיים פלאג'י זצ"ל, בספרו "כף החיים", מביא בשם ספר "מגלה עמוקות" "כי הפסוקים המתחילים בנו"ן ומסיימין בנו"ן טובים לאומרים בשעת ההבדלה כדי לבטל הכשפים", ומוסיף שחסידים ואנשי מעשה אומרים אותם בכל מוצאי שבת, ושיש עמם "נוסח התפילה הסדורה להנצל מכל מיני כשפים" (כף החיים לרבי חיים פלאג'י, סימן לא, אות טו).

◆ המזוזה

בתלמוד הירושלמי מסופר שהמלך ארטבן שלח לרבנו הקדוש מרגלית יקרה, וביקש שישלח לו דבר שווה לה. שלח לו רבי מזוזה. התפלא המלך, ורבי השיב לו: "אנא שלחית לך מילה דאת דמך לך והיא מנטרה לך", אני שלחתי לך דבר שאתה ישן והוא שומר עליך (ירושלמי, פאה א, א). מזוזה כשרה, שנבדקת בזמנה בידי סופר ירא שמיים, היא שמירה לבית ולכל יושביו.

◆ זהירות ושיקול דעת

בעל "כף החיים", רבי יעקב חיים סופר זצ"ל, כתב שאף שאין לסמוך על רפואות התלמוד, "מכל מקום מה שיש לחוש מענייני כשפים והזיקות שבגופו, למיחש מבעיא" (כף החיים, אורח חיים ג, ס"ק כו). כלומר, הזהירות שלימדו חז"ל במקומה עומדת. אבל הזהירות היא מתוך שלוה, כמו שפירש רש"י בדברי אמימר: "כל זמן שחסו עלי מן השמים ואני חסתי על עצמי".

◆ תפילה ולא השבעה

ורבי יהודה החסיד זצ"ל כותב שמי שעוסק בהשבעות או "בלחישות כשפים לא יהיה סופו טוב", ומראה את הדרך:

"ואין טוב לאדם אלא יתפלל להקב"ה... כי רחום וחנון הוא ונחם על הרעה"

ספר חסידים, סימן רה

בחסדי ה': הוצאת כישופים

ובמקום הזה אני רוצה לומר כמה מילים בגוף ראשון, בענווה ובהודאה להקב"ה. בחסדי ה' זכיתי לעזור לאנשים רבים שסבלו מכישופים קשים, ויש ביניהם גם מי שנעשו להם כישופים בידי מכשפים מאומות העולם. אני אומר זאת רק כדי שאדם שסובל ידע שיש תקווה, ושהדרך פתוחה.

הדרך שבה אני הולך היא דרכם של המקובלים, דרכו של האר"י הקדוש: קדושה, תפילה וכוונות, ושמות הקודש שקיבלתי מרבתי במסורת, שנאמרים כבקשת רחמים מלפני מי שאמר והיה העולם. אין בזה השבעות ואין בזה שום דבר ממה שהתורה אסרה, חלילה. ובמקרים נדירים, כשיש צורך ברפואה, אני מוסר גם שמות קודש כמו שמות הנהרות, וגם הם נאמרים מתוך תפילה, כמסורת שקיבלנו.

אבל חשוב לי לומר בבירור, כמו שאני אומר לכל מי שבא אליי: מי שמוציא את הכישוף הוא הקב"ה. "אין עוד מלבדו". מה שפועל הוא רחמי שמיים וזכות התפילה, ואני רק שליח קטן. אין כאן הבטחה, ואין כאן מסחר. ומי שבא לבקש עזרה צריך גם הוא לעשות את חלקו: להתחזק בתורה ובתפילה, לתת צדקה, לבדוק את המזוזות, ובעיקר להתחזק באמונה שאין שום כוח בעולם מלבד ה'. ולצד כל זה, מי שיש לו מחלה או מצוקה בגוף או בנפש, חייב ללכת גם לרופאים ולאנשי מקצוע מומחים. לא כל קושי הוא כישוף, והתורה מצווה עלינו לשמור על בריאותנו בכל הדרכים.

דרכו של יהודי: מה עושים היום

מכל המקורות שראינו עולה דרך ברורה וחמה.

♦ לא לחפש כישוף בכל מקום

"תמים תהיה עם ה' אלהיך". לא כל עיכוב בפרנסה, לא כל ריב בבית ולא כל מחלה הם כישוף. הפוסקים כבר כתבו ש"האידנא כשפים לא שכיחי". מי שחי בחשדנות מתמדת, ומחפש מי "עשה לו", מכניס את עצמו לפחד שאין לו סוף, ולפעמים גם חושד בחינם באנשים קרובים.

◆ לבדוק קודם כל בדרך הטבע

מי שיש לו כאב, הולך לרופא. מי שיש לו מצוקה נפשית, פונה לאיש מקצוע מוסמך. מי שיש לו משבר בבית, מדבר ומתייעץ. אמונה אינה סותרת השתדלות, והיא מחייבת אותה.

◆ להתרחק מן הקוסמים והמכשפים

אסור לפנות אל קוראים בקלפים, מגידי עתידות ומי שעוסקים בכישוף, אפילו "רק לבדוק". "ושאל אוב וידעני" אסור גם לשואל. וכמו שכתב הרמ"א: "שומר נפשו ירחק מהם".

◆ להתחזק בשמירות של קדושה

תפילה בכוונה, אמירת תהילים, נטילת ידיים, מזוזות כשרות, צדקה, ושמירת השבת. "וצדקה תציל ממות" (משלי י, ב). ומעל הכל, לחזור על הפסוק "ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו" ולהעמיק בו בלב.

◆ לפנות לרב ירא שמיים

מי שמרגיש שהוא באמת זקוק לעזרה, יפנה לרב ירא שמיים שהולך בדרך התורה, בצניעות, בתפילה ובלי הבטחות. מי שמבטיח תוצאות, מאיים שהמצב יחמיר, דורש סודיות או סכומי כסף גדולים, אינו הולך בדרך של חכמי ישראל.

"אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו"

דברים ד, לה

יהי רצון שהקב"ה ישמור אותנו ואת בתינו מכל כוח רע ומכל מעשה טומאה, ויזכה אותנו לחיות באמונה תמימה כמו רבי חנינא, בלב שלם ובלי פחד. ויקוים בנו מה שכתוב "כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל", וכמו שהבטיח הנביא "והכרתי כשפים מידך", ונזכה לראות את היום שבו תתבטל כל הטומאה מן העולם, ויהיה ה' אחד ושמו אחד, בגאולה השלמה, במהרה בימינו, אמן.

בראשית לא, ז; מא, טז · שמות ז, י עד יב; ח, יד עד טו; כב, יז · ויקרא יט, כו; יט, לא; כ, ו; כ, כז · במדבר כג, כג · דברים ד, לה; יח, ט עד יד · שמואל א כח, ג עד כ · מלכים א יח, לד עד לז · מלכים ב ט, כב · הושע ד, יב · מיכה ה, יא · מלאכי ג, ה · משלי י, ב · דברי הימים א י, יג עד יד · רש"י על שמות ז, כב; ח, טו; במדבר לא, ח; דברים יח, י עד יג; שמואל א כח, יב עד יד · רמב"ן על דברים יח, ט · רד"ק על שמואל א כח, כד · משנה, אבות ב, ז; סנהדרין ו, ד; ז, יא; סוטה ט, יג · ברכות ט ע"ב · סוטה יא ע"ב · פסחים קי ע"א וע"ב; קיא ע"א, ורש"י שם · סנהדרין מד ע"ב (רש"י); סה ע"א וע"ב; סז ע"א וע"ב, ורש"י שם; סח ע"א · חולין ז ע"ב, ורש"י שם · תלמוד ירושלמי, סנהדרין ו, ו; חגיגה ב, ב; פאה א, א · ויקרא רבה כו, ז · זוהר, פרשת מקץ; פרשת וישלח; פרשת וארא; פרשת בלק · עץ חיים, שער לח, פרק ג; שער מט, פרק ד · רמב"ם, הלכות עבודה זרה ו, א עד ב; יא, ד עד טז · ספר החינוך, מצווה סב · ספר חסידים, סימן רה · שולחן ערוך, יורה דעה קעט, א, י, טו, טז, ורמ"א שם · ביאור הגר"א, יורה דעה קעט, ס"ק יג · ערוך השולחן, אורח חיים ג, ו · כף החיים, אורח חיים ג, ס"ק כו · כף החיים לרבי חיים פלאג'י, סימן לא, אות טו · רמח"ל, דרך ה', חלק ג, פרק ב · נפש החיים, שער ג, פרק יב · בן יהוידע, ברכות ט ע"ב; סנהדרין סז ע"ב

קרדיט תמונה: התלמוד הבבלי, סדר זרעים, דפוס ונציה, 1543 עד 1544 (צילום: Sotheby's), נחלת הכלל, דרך Wikimedia Commons

המימד הנוסף · הרב יוסף ביטון שליט"א

050-590-1349 · ravbiton.com · לפניה מכובדת ולשותפות בהפצת תורת הקבלה